

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Β8 - Γ3

Α' Ομάδα

A.1. 2x5 = 10 μονάδες

- α.** Το 1917 (→ **Μετά την άφιξη των προσφύγων του 1922**) η αγροτική μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε και οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας. **ΛΑΘΟΣ**
- β.** Έπειτα από τον επαναστατικό αγώνα του 1821-1828, τα λίγα εναπομείναντα «τσιφλίκια» στη Θεσσαλία (→ **Αττική και την Εύβοια**) δεν προκαλούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα. **ΛΑΘΟΣ**
- γ.** Στις μικρότερες και πιο καθυστερημένες οικονομικά χώρες, η απόκτηση σιδηροδρομικού δικτύου παρουσιάστηκε από πολύ νωρίς ως σημαντική προϋπόθεση για την είσοδο τους στο χώρο των ανεπτυγμένων κρατών. **ΣΩΣΤΟ**
- δ.** Στον ελληνικό χώρο, το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας (→ **δεν**) γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά ή βαλκανικά κράτη.. **ΛΑΘΟΣ**
- ε.** Μέχρι τη δεκαετία του 1880 η μόνη σιδηροδρομική γραμμή που είχε κατασκευαστεί στην Ελλάδα ήταν αυτή που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά και είχε μήκος μόλις 9 χιλιομέτρων. **ΣΩΣΤΟ**

A.2. 11 μονάδες

- α.**
- 1 Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους / το 1913
 - 2 μιας πόλης με σημαντικό -για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα.
 - 2 Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.
- β.**
- 2 Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε "βενιζελισμός".
 - 2 Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού.
 - 2 Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο.

A.3. 4 μονάδες

Το σιδηροδρομικό δίκτυο ... οπότε και κατασκευάστηκαν (1) 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής. [...] Στο μεγαλύτερο τμήμα του το δίκτυο ήταν (2) μετρικό, [...].

B.1. 13 μονάδες

- 1 Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης.
- 1 Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα.
- 1 Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις.
- 2 Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία).
- 1 Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες.
- 3 Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης.
- 2 Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλεψε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896).
- 2 Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο.

B.2. 12 μονάδες

- 3 **Πραγματικά**, το σιδηροδρομικό δίκτυο κλήθηκε να εξυπηρετήσει τη διακίνηση αγροτικών κυρίως προϊόντων και από την αρχή της λειτουργίας του παρουσίαζε σοβαρή υστέρηση στα έσοδά του σε σχέση με τους αισιόδοξους υπολογισμούς που οδήγησαν στη δημιουργία του. Το γεγονός αυτό οδήγησε και στη διακοπή των περαιτέρω επενδύσεων στο χώρο του σιδηροδρόμου.
- 3 Είναι αναμφίβολο ότι το σιδηροδρομικό δίκτυο πρόσφερε πολλά σε μία χώρα που δεν είχε ποτέ πριν γνωρίσει αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο. Πρόσφερε επίσης πολλές υπηρεσίες στον καιρό των πολέμων, αφού επέτρεψε τη γρήγορη επιστράτευση και τον εφοδιασμό του ελληνικού στρατού.
- 2 Δεν κατόρθωσε όμως να φέρει την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση στις περιοχές όπου έφτασε. Δεν κατόρθωσε να εκπληρώσει όσες αναπτυξιακές προσδοκίες στηρίχθηκαν πάνω του.
- 2 Για να το κάνει αυτό θα έπρεπε να προκαλέσει την αλλαγή κοινωνικών και οικονομικών δομών. Και, φυσικά, ένα συγκοινωνιακό δίκτυο δύσκολα μπορεί να πετύχει τόσο ριζοσπαστικές αλλαγές.

Εν Δυνάμει
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

Β' Ομάδα

Σημείωση: Σε γενικές γραμμές, τυχόν **αστοχία** (επιστημονική ή και σε επίπεδο έκφρασης, κατανόησης ή συνάφειας με το θέμα) **εισαγωγικών** και **επιλογικών αναφορών**, **σύνθεσης** των στοιχείων του σχολικού εγχειριδίου με την πηγή ή και **δομής** της απάντησης, επισύρει αναπόφευκτα βαθμολογικές επιπτώσεις.

Η ποινή ποικίλει ανά περίπτωση, ορίζεται πάντως περί το 1/4 του συνολικού βαθμού που αποδίδεται σε κάθε ερώτημα. [Σε ερώτημα, για παράδειγμα, που βαθμολογείται με άριστα το 25, τέτοια αστοχία δε θα πρέπει να ζημιώσει το μαθητή με περισσότερα από 5-6 μόρια.]

Γ.1. 30 μονάδες

2 Από τα χρόνια της Επανάστασης, ο δανεισμός υπήρξε μία σημαντική παράμετρος της λειτουργίας του ελληνικού κράτους. Αυτό ήταν φυσικό για ένα κράτος που ξεκινούσε από το μηδέν και δεν κληρονόμησε από το προηγούμενο καθεστώς οργανωμένο δημοσιονομικό σύστημα. **Ο εξωτερικός δανεισμός του ελληνικού κράτους θα μπορούσε να εξετασθεί σε τρεις περιόδους, κατά τις οποίες διέφερε τόσο το ύψος των δανείων όσο και οι λόγοι σύναψής τους.**

1 **Σε μια πρώτη περίοδο, εντάσσονται όσα δάνεια συνήφθησαν στο εξωτερικό μέχρι το 1878**¹. Είναι γνωστές οι περιπέτειες των δανείων του Αγώνα στη χρηματαγορά του Λονδίνου καθώς και η σύναψη νέων δανείων, που συνόδευσαν την άφιξη των Βαυαρών το 1832. **Το 1833, με την ανάληψη της βασιλείας από τον Όθωνα, καθίστατο αδύνατος ο δανεισμός από ομολογιούχους, είτε του εσωτερικού είτε του εξωτερικού, λόγω κακών ελληνικών δημοσιονομικών και της αδυναμίας εξυπηρέτησης των δανείων του Αγώνα. Η ανάγκη σύναψης δανείου, σύμφωνα και με τις προστάτιδες δυνάμεις, ήταν αναγκαία καθώς ο προϋπολογισμός του 1833 παρουσίαζε έλλειμμα περίπου 4.3 εκατ. χρυσών φράγκων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μόνο η συντήρηση του στρατού 11 χιλιάδων ανδρών και 3.200 αξιωματικών, απαιτούσε 5.4 εκατ. φοίνικες, δηλαδή περίπου το 60% των συνολικών δημοσίων δαπανών. Έπειτα και από ένα ακόμη δάνειο των 60 εκατομμυρίων, το 1843, οι Οθωνικές κυβερνήσεις αρνήθηκαν την αποπληρωμή των επαναστατικών δανείων, γεγονός που απομόνωσε τη χώρα από τις ευρωπαϊκές χρηματαγορές ως το 1861, καθώς ο Όθωνας δεν συνήψε άλλα εξωτερικά δάνεια, όπως αναφέρεται στο πρώτο κείμενο (δευτερογενής πηγή). Σε ολόκληρη την μετα-οθωνική εποχή 1862-1878, το σύνολο των εσωτερικών δανείων δεν ξεπερνούσε τα 130 εκατομμύρια δρχ. Η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1860 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό.**

1 **Μια δεύτερη περίοδος δανεισμού, καλύπτει το μεσοδιάστημα των ετών 1879-1892.** Οι περιορισμένοι πόροι της χώρας, σε συνδυασμό με τα έκτακτα έξοδα που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις, καθιστούσαν αδύνατη την εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις. Ο εξωτερικός δανεισμός διογκώθηκε κατά τη δεκαετία του 1880, και μέσα σε λίγα μόλις χρόνια η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της. **Σύμφωνα με την Χριστίνα Αγριαντώνη, μεταξύ του 1879 και 1892 το ελληνικό κράτος συνήψε οκτώ εξωτερικά δάνεια συνολικού ύψους 630 εκατομμυρίων δρχ, ποσό πολλαπλάσιο των 130 εκατομμυρίων στα οποία ανερχόταν ο συνολικός δανεισμός της χώρας έπειτα από τα δάνεια του Αγώνα και για ολόκληρη την προαναφερθείσα πρώτη περίοδο. Η αύξηση αυτή σηματοδοτούσε και την και την ανάλογη φορολογική επιβάρυνση των πολιτών.**

2 Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων αυτών χρησίμευσε για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών, καθώς και των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) και των εξοπλισμών (26.000.000 δραχμές από τα δάνεια χρησιμοποιήθηκαν για τη ναυπήγηση τριών θωρηκτών το 1889). **Ο οικονομολόγος Ανδρέας Ανδρεάδης υπολόγισε -όπως αναφέρεται στο δεύτερο κείμενο (δευτερογενής πηγή)- σε 100 εκατομμύρια τις στρατιωτικές δαπάνες και 120 εκατομμύρια τα ποσά που διατέθηκαν για τα δημόσια έργα. Περισσότερο από το μισό ποσό που αποκτήθηκε συνολικά με τα δάνεια, διατέθηκαν για την κάλυψη έκτακτων δαπανών, ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και στην εξυπηρέτηση του προϋπάρχοντος εξωτερικού χρέους**². Μικρό μέρος απέμενε για παραγωγικές επενδύσεις και δημόσια έργα, οι οποίες ούτως ή άλλως ήταν μακροχρόνιας απόδοσης κατά τον Βεργόπουλο. **Δίχως όμως το δανεισμό, τα έργα αυτά δεν θα μπορούσαν να ολοκληρωθούν.**

2 **Όπως σχολιάζεται από τον Σβορώνο στο τρίτο κείμενο (δευτερογενής πηγή), το μεγαλύτερο μέρος των δανείων της τρικουπικής περιόδου χρησιμοποιήθηκε για την εξόφληση των εσωτερικών δανείων ή για τη βελτίωση της κατάστασης ορισμένων σημαντικών τραπεζών. Μόνο 6% χρησιμοποιήθηκε για παραγωγικά έργα.**

1 **Μια τρίτη περίοδος δανεισμού της Ελλάδας, ξεκινά μετά την πτώχευση του 1893 και την ήττα της χώρας στον ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897.** Κατά το έτος 1893 η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Η «πτώχευση», όπως χαρακτηρίστηκε, δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των φτωχότερων κρατών, στην Ελλάδα

¹ Εναλλακτικά, η περίοδος αυτή μπορεί να «σπάσει» σε δύο ή τρία μέρη: I) Επανάσταση, II) Όθων (1833-1862), Μετα-Οθωνική εποχή (1862-1878).

² Εναλλακτικά, από το βιβλίο: «Επίσης μεγάλα ποσά διατέθηκαν για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων.»

όμως της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος. Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Η ήττα του ελληνικού στρατού και η υποχρέωση της Ελλάδας να καταβάλει υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις.

- 2 Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ)³, **ο οποίος στην συνέχεια μετονομάστηκε σε Διεθνής Οικονομική Επιτροπή) που συστάθηκε με νόμο στις 26/2/1898.** Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. **Όπως αναφέρεται στο τέταρτο κείμενο (δευτερογενής πηγή), με το νόμο της κυβέρνησης Ζαΐμη της 21 Μαρτίου 1898, επικυρώθηκε η συμφωνία μεταξύ των τριών εγγυητριών δυνάμεων, για δάνειο 170 εκατ. χρυσών φράγκων. Το ποσό του δανείου δαπανήθηκε -όπως προβλεπόταν- για πολεμικές αποζημιώσεις στην Τουρκία (94 εκατ.), για το κυμαινόμενο χρέος (31.4 εκατ.), για την κάλυψη του ελλείματος του 1897 (22.5 εκατ.), ενώ 3.5 εκατ. αποδόθηκαν στις δαπάνες έκδοσης του ίδιου δανείου.**

Δ.1. 20 μονάδες

- 4 Το αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης έγινε στα ταραγμένα χρόνια του Α' Παγκοσμίου πολέμου και του «εθνικού διχασμού». Το 1917 η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη αποφάσισε την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης. Ο στόχος ήταν διπλός: αφενός η στήριξη και ο πολλαπλασιασμός των ελληνικών ιδιοκτησιών γης στις νεοαποκτηθείσες περιοχές και αφετέρου η αποκατάσταση των προσφύγων και η πρόληψη κοινωνικών εντάσεων στον αγροτικό χώρο.
- 3 **Σύμφωνα με το κείμενο, υπήρξαν πολλοί λόγοι που εξηγούν γιατί προχώρησε η κυβέρνηση του Βενιζέλου στην αγροτική μεταρρύθμιση το 1917. Μπορεί να αναφερθεί ότι απέβη μία «λύση επιβαλλόμενη από τις ανάγκες του εμφυλίου πολέμου», της διαμάχης δηλαδή μεταξύ Βασιλιά Κωνσταντίνου και Ελ. Βενιζέλου. Επίσης, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η μεταρρύθμιση θα μπορούσε να οφείλεται στον αυξανόμενο «μπολσεβικικό» κίνδυνο. [Ίσως να μην είναι τυχαίο το ότι εξαγγέλθηκε τη χρονιά της οκτωβριανής επανάστασης]. Τέλος, δεν πρέπει να παραγνωριστεί ότι η μεταρρύθμιση συνέπεσε με μια περίοδο πτώσης του εξωτερικού εμπορίου.**
- 1 **Η μεταρρύθμιση ωστόσο δεν πραγματοποιήθηκε άμεσα, αλλά μετά το 1922.** Η απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών έγινε δυνατή στα αμέσως μετά τον πόλεμο χρόνια, όταν η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος. Η αναδιανομή έφτασε στο 85% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη Μακεδονία και στο 68% στη Θεσσαλία. Στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης της χώρας το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 40%. **Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στον πίνακα όπου παρουσιάζεται -ανά τακτά χρονικά διαστήματα- ο αριθμός των απαλλοτριώσεων των τσιφλικιών στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1917-1925, κατά την τριετία 1917-1920, δηλαδή αμέσως μετά την ψήφιση των νέων νόμων, απαλλοτριώθηκαν 64 ιδιοκτησίες. Κατά την περίοδο 1921-1922, ο αριθμός αυτός έπεσε στις 12 απαλλοτριώσεις (/στα 12 τσιφλίκια), [πράγμα λογικό αν αναλογιστεί κανείς ότι τότε διεξαγόταν ο μικρασιατικός πόλεμος.]** Μετά από λίγα χρόνια, κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, η αγροτική μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε και, οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας. **Μάλιστα, ο αριθμός των απαλλοτριωμένων εκτάσεων την περίοδο 1923-1925, έφτασε τις 1.203 περιπτώσεις.**
- 4 Με τη σειρά της η νέα κατάσταση δημιούργησε νέα προβλήματα. Οι μικροκαλλιεργητές δυσκολεύονταν να εμπορευματοποιήσουν την παραγωγή τους και έπεφταν συχνά θύματα των εμπόρων. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση προωθήθηκε η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών παρέμβασης και παραγωγικών συνεταιρισμών. Το αγροτικό ζήτημα απέκτησε έτσι νέο περιεχόμενο, χωρίς τις εντάσεις που γνώρισαν άλλα κράτη της Ευρώπης (Ισπανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.).

³ Καλό να είναι να μη γίνουν αναφορές στα μονοπώλεια, καθώς αυτά συνιστούν **εσωτερικό δανεισμό**, ή έμμεση φορολογία, άρα είναι εκτός πλαισίου της ερώτησης.